

CUM LAUDE FAUSTAI KEPALIENEI

Kšištof Tolkačevski

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Knygotyros, mediotyros ir leidybos tyrimų katedra
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
El. paštas ksistof.tolkacevski@kf.vu.lt

2021 m. balandžio 16 d. Fausta Kepalienė sėkmingai apgynė socialinių mokslų srities komunikacijos ir informacijos mokslų krypties daktaro disertaciją „Lietuvos mokslininkų atvirosios prieigos leidybinė elgsena ir ją lemiantys veiksniai“. Disertacija rengta 2015–2020 m. Vilniaus universitete. Disertacijos mokslinė vadovė – prof. dr. Aušra Navickienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija), mokslinė konsultantė – doc. dr. Rūta Žiliukaitė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija). Disertacijos gynimui pirmininkavo prof. dr. Elena Macevičiūtė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija), dalyvavo

Received: 2021 05 21

Copyright © 2021 Kšištof Tolkačevski. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access journal distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

gynimo tarybos nariai: dr. Arūnas Gudiničius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija), dr. Rimvydas Laužikas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija), habil. dr. Arvydas Virgilijus Matulionis (Lietuvos socialinių tyrimų centras, socialiniai mokslai, sociologija) ir dr. Thomas D. Wilsonas (Šefildo universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija).

Disertacijos tema yra nauja ir aktuali: diskusijų apie atvirąją prieigą gausu įvairiuose diskursuose. Atvirąją prieigą siekiama įtvirtinti įvairiais tarptautiniais ir nacionaliniais valdžios ir mokslinius tyrimus finansuojančių institucijų dokumentais, atvirosios prieigos reikšmė akcentuojama įvairiose mokslinėse publikacijose. Nepaisant akcentuojamos atvirosios prieigos naudos, mokslininkai nesinaudoja atvirąja prieiga kaip mokslinių publikacijų leidybos kanalu taip intensyviai, kaip to tikisi valdžios ir mokslo politikos institucijos.

Taigi F. Kepalienė ir norėjo išsiaiškinti, kokie veiksniai lemia mokslininkų ketinimą naudotis atvirąja prieiga kaip leidybos kanalu. Vis dėlto mokslinio tyrimo tikslas buvo gerokai platesnis: nustatyti atvirosios prieigos mokslinės leidybos veiksniai, galinčius lemti mokslininkų ketinimą naudotis atvirąja prieiga kaip leidybos kanalu, ir, taikant suplanuoto elgesio teoriją, pamatuoti kiekvieno iš jų daromą įtaką Lietuvos mokslininkų ketinimui naudotis atvirąja prieiga.

Disertaciją sudaro įvadas, trys dalys, priedai ir literatūros sąrašas. Pirmojoje disertacijos dalyje atviroji prieiga nagrinėjama kaip sistema, kurią sudaro makro-, mezo- ir mikrolygmenys, taip pat analizuojama infrastruktūros ir reglamentavimo pjūviais atvirosios prieigos situacija Lietuvoje. Tuo buvo siekiama išryškinti tam tikrus aspektus, reikšmingus atliekamam Lietuvos mokslininkų atvirosios prieigos leidybinės elgsenos tyrimui. F. Kepalienė pasitelkusi įvairius informacijos šaltinius nustatė, kiek Lietuvoje veikia mokslinės informacijos talpyklų, kiek leidžiama atvirosios prieigos mokslinių žurnalų ir kas yra jų leidėjai.

Antrojoje dalyje autorė pristatė tyrimo metodiką, pagrindė suplanuoto elgesio teorijos tyrimo modelio pasirinkimą empiriniam tyrimui, aptarė modelio pritaikomumą ir tinkamumą Lietuvos atvejo tyrimui. Empiriniai duomenys tyrimui atlikti buvo surinkti anketine apklausa, o gauti duomenys analizuojami taikant statistinės analizės tyrimo metodus. Tyrimo respondentais pasirinkti mokslininkai – tyrėjai, turintys mokslo daktaro laipsnį, dirbantys 12-oje Lietuvos valstybinių universitetų ir 13-oje institutų. Trečiojoje disertacijos dalyje pateikti ir išanalizuoti tyrimo rezultatai.

Gynimo tarybos nariai pabrėžė, kad F. Kepalienės disertacija parašyta aktualia tema, jos tyrimo teorinis pagrindas yra logiškai ir tinkamai parinktas ir puikiai sukonstruotas. Labai gerai parengta ir apgalvota tyrimo metodika,

išanalizuoti ir vizualizuoti duomenys. Aiškiai ir suprantamai išdėstyta tyrimo idėja ir pateikti rezultatai. Tiesa, išsakyta pastabų dėl hipotezių formulavimo.

Kaip buvo galima ir nuspėti, disertacija sulaukė nemažos mokslinės diskusijos. Dr. A. Gudinaičius pastebėjo, jog neproporcingai daug dėmesio skiriama talpykloms, o mažai – leidykloms. Gynimo tarybos nario nuomone, leidyklos ir jų žurnalai yra pirminis publikacijų šaltinis, ir iš esmės jų politika lemia, ar publikacija bus atvirosios prieigos ar ne. Prof. E. Macevičiūtė teigė, kad disertacijos rezultatai labai įdomūs sprendžiant atvirosios prieigos talpyklų šalininkų ir deimantinės atvirosios prieigos mokslinių žurnalų šalininkų ginčą dėl to, kuris atvirosios prieigos kanalas turi didesnę vaidmenį mokslo komunikacijoje. Disertacijos rezultatai patvirtina, kad atvirosios prieigos žurnalai yra priimtinesni mokslininkams, nes jie artimesni daugumos mokslinių disciplinų tradiciniams leidybos kanalams, o talpyklos bent jau Lietuvoje tikriausiai liks pagalbiniu leidybos kanalu. Prof. A. V. Matulionis kėlė diskusinį klausimą, ar nagrinėjant atvirosios prieigos mokslinių publikacijų leidybą nebūtų tikslinga taip pat atsižvelgti į detalų mokslinių publikacijų gradavimą, pradedant nuo mokslo straipsnių leidiniuose, referuojamuose *Clarivate Analytics Web of Science* duomenų bazėse, baigiant mokslo straipsniais Lietuvos recenzuojamuose leidiniuose. Mat tai yra esminis mokslininko veiklos vertinimo ir atitikties konkrečioms pareigoms įrankis, galintis turėti įtakos mokslininkų leidybinei elgsenai.

Mokslinė diskusija pasibaigė bene po 3 valandų, gynimo tarybai oficialiai suteikus F. Kepalienei daktaro laipsnį. Pabaigoje prof. E. Macevičiūtė išreiškė viltį, kad Lietuvos mokslą valdančios organizacijos, leidėjai, bibliotekų sistemos organizatoriai atkreips dėmesį į šį tyrimą ir pasinaudos jo duomenimis, skatindami ir lengvindami atvirosios leidybos kelius mūsų mokslininkams, ypač optimizuodami ir tobulindami nepaslankią ir nedraugišką vartotojams institucinių talpyklų sistemą, taip pat pagaliau tinkamai įvertins atvirosios prieigos lietuviškų mokslo žurnalų vaidmenį ir visokeriopai didins šios susiklosčiusios sistemos autoritetą Lietuvoje ir tarptautiniu mastu.